

A szociálpolitika alapja és lényege

ELŐADTA HELLER FARKAS

Azok a gondolatkörök, amelyek a társaslétre vonatkoznak, rendesen nem valami elvont módon keletkeznek, hanem történelmi állapotnak, történelmi adottságoknak, tényleges helyzeteknek az eredményei, tehát magából az életből és az élet szükségleteiből nőnek ki. Elég ha hivatkozom arra, hogy a XIX. század vezető gondolata, a szabadság és különösen a gazdasági szabadság ép úgy bizonyos történelmi adottságokból született, mint ahogy a mai aktív állam gondolatköre – aktív államnak nevezzük a mai államot szemben azzal a passzivitással, amely a XIX. század államát jellemezte, – is konkrétumból, a fejlődés által teremtett szükségszerűségből született^amely nagyrészen az előző korszak vezéreszméinek természetes visszahatása volt.

E bevezető szavaimmal a szociálpolitika alapját és lényegét szeretném röviden megvilágítani, amely ugyancsak adott helyzetekből keletkező eszmekörből, az életnek szükségleteiből és az élet megértéséből állott elő. Tulajdonképpen igen érdekes gondolatkör abból a szempontból, hogy két, egyébként egymással ellentétes társadalmi eszménynek részben ellenzése, részben pedig egybeolvasztása gyanánt keletkezett. A szociálpolitika ugyanis egyrészt a liberális gondolatvilágnak, másrészt a szocializmusnak visszautasításából_ kedekezett. Azok a tényleges bajok váltották ki elsősorban a szociálpolitika eszméjét, amelyeket egyrészt az az államfelfogás hozott létre, amely gazdasági téren az államot teljes passzivitásra kívánta kárhóztatni és azt gondolta, hogy az állam legjobban akkor végzi feladatát, ha a legszorosabb értelemben vett közigazgatáson kívül nem csinál semmit, másrészről pedig azoknak a törekvéseknek visszautasításából származott a szociálpolitika, melyek, látva a gazdasági liberalizmus hátrányait, az egész társadalmi rend felforgatásában vélték feltalálni a bajok egyedüli ellenszerét. E két eszmekört és hatásaikat kell szemügyre vennünk, ha meg akarjuk érteni, hogy mi a szociálpolitika.

A liberalizmus birtokban volt. Elvei szerint rendezkedett be az állam. Különösen a gazdasági téren az adott körülmények között ennek igen szomorú következményei lettek. Ezek a következmények ismét nem valami elképzelések voltak, hanem nagyon is véresen komoly tények, amelyek abban nyilvánultak, hogy a hallgatólagosan feltételezett egyenlőség és szabadság a valóságban nem volt meg. Különböző vagyonú, különböző állású és különböző foglalkozású emberek között az egymással való gazdasági érintkezésben sohasem lehet teljes sem a szabadság, sem az egyenlőség. Legkevesbbé teljes gazdasági téren. Nem lehet azt mondani, hogy az a nagytőkés és nagyvállalkozó, akinek nagy tőkeerő van a kezében, teljesen egyenlő feltételek között egyezkedik azzal a munkással, akinek a szerződést el kell fogadnia, mert élnie kell, hiszen számára a gazdasági rend más megélhetési lehetőséget nem nyújtott. Egészen téves gondolatkörben mozgott tehát az a kor, mely azt próbálta bizonyítani, hogy a szerződési szabadság a legjobb eredményhez

vezet, megvédve a felek mindegyikének érdekét. A felek ugyanis nyilvánvalóan nem voltak egyenlők és a munkás nem is volt szabad elhatározásában, hiszen munkát kellett vállalnia, hogy megélhessen.

A liberális felfogás gazdasági téren az állam közönyösségét jelentette. Az állam nyugodtan nézte a dolgokat és az államnak mindig azt magyarázták, hogy úgy megy minden a legjobban, ha békében hagy mindent; így mozdítja elő a közgazdaság erőteljes kibontakozását. Ezt a felfogást kell elsősorban szemünk előtt tartani, ha a szociálpolitikai felfogás keletkezését meg akarjuk érteni.

Az emberek gyakran csodálatosan vakok a korukban felkapott jelszavakkal szemben. Vakon elhitték a liberalizmusnak azt a dogmáját, hogy gazdasági téren akkor megy minden legjobban, ha az állam nem törődik semmivel, mert mindenki úgyis legjobban ismeri érdekét és az érdekek szabad egymásrahatásából áll elő a legjobb eredmény gazdasági téren. Ez az akkori viszonyok között igaz lehetett ott, ahol hasonló feltételek közt élő emberek versenyeztek egymással, de egészen téves volt ott, ahol a munkaadó és a munkás közötti viszonyról volt szó. Nem csoda, hogy e téren csakhamar kiáltó ellentétek ütköztek ki.

Nem szabad elfelejteni, hogy ebben a korszakban teljesen összeomlottak a középkor még fennmaradt maradványai, amikor egy új gazdasági rend volt keletkezőben, amelynek erői még úgyszólván elemi erővel érvényesültek és amely még nem alakult ki annyira, hogy a benne ható erők egyensúlyba tudtak volna helyezkedni. Erősebb kifejezéssel élve: a tőke mohósága soha nem érvényesült olyan elemi erővel, mint amikor kezdetben kapta kézbe a gazdasági életet és semmi korlátot nem érzett nyereségvágya kielégítésében. Ennek a következményei nagyon szomorúak voltak, mert a munkásosztály sorsa a lehető legsiralmasabb lett.

A jobbágy sorsáról sokszor úgy beszélünk, hogy annak csak árnyoldalait domborítjuk ki. Természetesen igen nagy hátrányai voltak és általában tényleg kemény dolgoztatás! rendszer volt. De voltak benne bizonyos enyhítő vonások is, melyek az ú. n. szabad bér munka rendszerében elvesztek. A jobbágyság intézményében bizonyos személyi kapcsolat volt a munkaadó és a munkás, az úr és a paraszt, vagy jobbágy között, mely sokszor enyhíthetett a jobbágy sorsán. E tekintetben bizonyára igen nagyok voltak a különbségek, de e rendszernek legalább elvileg bizonyos családis jelleg volt az alapja. Munkás és munkaadó között közvetlen volt a kapcsolat az iparban is. A kézműiparban a mester és segédei együtt dolgoztak; a segéd és a tanoncok közvetlenül érintkeztek a mesterrel. A középkorban és még később is a köztük levő viszonyoknak némi családis jellege is volt. Ott volt továbbá a céh, mint az illető iparágban dolgozók közös érdekeinek ápolója.

Mindezt az új gazdasági rend egy csapásra megszüntette. Igaz, a jobbágy szabad ember lett, de az, akinek nem volt földje, melyet művelhessen, minden védő vagy személyi támasz nélkül a világba volt kutasztva, hogy úgy éljen meg, ahogy tud. A gyáros és munkása között már nem volt az a kapcsolat, mely a mester és segédei és tanoncai közt fennállott. Érintkezésük alapja csak a rideg gazdasági érdek lett. A gyáros nem érezte többé felelősnek magát munkásai sorsáért és arról, hogy erre ne is gondoljon, gondoskodott a kapitalizmus a maga üzleti szellemével.

A helyzetet még két körülmény súlyosbította. A gyár térhódításával elsősorban a háziipar pusztult ki és itt a legszegényebb emberek voltak érdekelve, akik egészen ki voltak szolgáltatva a munkaadónak. De süllyedt a kézművesipar is és nagy túlkínálat

jelentkezett a munkásság soraiban. Jelentkezett a gép és nem kellett a mesterségben képzettnak lenni, mint a kézművesiparban. A gép mellé, annak kiszolgálására és sokféle segédmunkára gyermekeket és nőket is be lehetett állítani. Sokáig palástolni igyekeztek azokat a pusztításokat, amelyeket az emberi életben, az egészségben és nem utolsósorban az erkölcsben okoztak. Ahelyett, hogy tanították és nevelték volna a gyermekeket, gyári munkára fogták őket. Ebből az állapotból nem nőhetett ki semmi jó. Valóságos gúnyként hatott az, ha egy nagy tábor azt akarta bizonyítani, hogy az államnak tulajdonképpen nem szabad a gazdasági élethez nyúlnia, mert a gazdasági élet magára hagyva működik legjobban és tulajdonképpen minden belenyúlás zavarja a gazdasági élet menetét.

Azt a kérdést, hogy miért van a gazdasági élet, nem vetették fel akkor. Azt hitték, hogy az egyedüli cél, minél többet termelni és pedig minél olcsóbban. Ha némelyek azt merték hangoztatni, hogy a gazdasági élet van az emberért és nem az ember a gazdaságért, erre ebben a korban, amikor az üzleti szellem a legerősebben bontakozott ki, nemigen hallgattak. A tények azonban olyan megrázóak voltak és oly mértékben jelentkeztek, hogy az államnak minden ellenzés ellenére is aktívabb szerepet kellett vállalnia, legalább is ebben az irányban. *A szociálpolitikai gondolkör volt gazdasági téren az első megnyilatkozása az aktív államnak.*

Az a gondolkör, amit szociálpolitikainak nevezünk, nemcsak a liberalizmus ellenzékeképpen jelentkezett, hanem egyúttal a *szocializmus* gondolkörének ellenzésére is. Ehhez tudnunk kell azt, hogy alig bontakozott ki a kapitalizmus, jelentkeztek először a tervkovácsolók elgondolásaiban, majd pedig az úgynevezett tudományos szocializmusban azok a törekvések, melyek csak a magántulajdonon alapuló gazdasági rend eltörlésével vélték a bajokat megszüntethetőnek. A szocializmus oly gazdasági rendet kívánt megvalósítani, mely nem a kereseti szellemben, hanem az önkéntes együttműködésen és a munka elvén épül fel, győzelemre juttatva az emberek egyenlőségét, melynek akadályát a magántulajdonban látta.

A szociálpolitika ezt is úgy ellenezte, mint a gazdasági liberalizmust. Ha nagyrészen osztotta is a szocializmus bírálatát a fennálló gazdasági renddel szemben, túlzást és ezenkívül veszedelmet is látott abban, hogy a magántulajdon a termelési eszközökön megszüntetessék. Szerinte az állami beavatkozás elegendő arra, hogy megfékezze a kapitalizmust és az erkölcs követelményeinek érvényt szerezzen a gazdasági életben. Egyrészt szembehelyezkedett tehát az államnak a passzivitásával és sürgette hogy az állam ne nézze nyugodtan azokat a bajokat, amelyek mindjobban és jobban jelentkeznek, másrészt szembehelyezkedett azzal a gondolkörrel is, melyet a szocializmus képviselt és amely azt tartotta, hogy más megoldás nincs, mint az egész gazdasági rendet eltörölni és helyébe teljesen újat állítani.

A szocializmusnak a kritikai részét – mint említettem – nagyrészen osztotta, bár természetesen nem abban a formában gondolta el a javítást, mint a szocializmus, hanem más alakban. Egyetértett mindenekelőtt a szocializmusnak ama felfogásával, hogy a gazdasági szabadság súlyos bajokhoz vezet. A szociálpolitika tehát szakított a liberalizmus struccpolitikájával és követelte a bajok orvoslását. Első volt ezzel abban, hogy a gazdasági szabadságnak káros hatásaira rámutatott. Elismert a szociálpolitika azonban még valamit, ami régen kevésbé volt rokonszenves és amit különösen a gazdasági szabadság hívei igyekeztek lehetőleg tagadni. Ez az *osztályellentét* létezése. A liberális felfogás lehetőleg mellőzni akarta az osztályok küzdelmének tényét, mert ez a fenn-

álló rend tökéletlenségeire mutatott rá. Abban a korban a polgári embernek mindent elvileg tagadnia kellett, amit a szocializmus mondott. A szociálpolitika ezzel szemben az osztályok létét nem tagadta egyszerűen és attól sem riadt vissza, hogy elismerje, van bizonyos küzdelem az osztályok között, mert az osztályok érdekei nem teljesen összhangzatosak. Rámutatott ezzel szemben arra, hogy az osztályok közötti ellentétet rendkívüli módon lehet túlozni és mesterségesen táplálni, amiből sohasem származhatnak jó.

A szociálpolitika tehát ridegen szembenézett a tényekkel, de a tények helyes értékelésével az egyik és a másik szélsőségtől is tartózkodott. Talán egyik fővonásának mondhatjuk *a józanságot*. A józanság sohasem az, ha a bajokkal szemben annyira optimisták vagyunk, hogy elhittetjük magunkkal, nincs is komoly baj; de nem józanság az sem, ha olyan pesszimisták vagyunk, hogy azt hisszük, ez így van, ennek így kell lennie, másként nem is lehet. A józanság azt követeli, hogy az ember igyekezzék a dolgokat annyira befolyásolni és irányítani, hogy a lehető legjobb eredmény jöjjön ki. A szociálpolitikának tulajdonképpen ez volt a főérdeme akkor, amikor – a két eszmekör mellett, amelyeknek hívei egymással szögesen ellentétben állottak, egymást megérteni nem tudták, egymást szidták és egymás felfogását becsmérték – arra a józan álláspontra helyezkedett, hogy semmi sem tökéletes ezen a földön; mindenféle vannak olyan viszonyok, amelyek javításra szorulnak.

Ezzel a szociálpolitika egyik fő vonása lett az *osztályközi politika* követelése. Ez annyit jelent, hogy az osztályellentétek káros voltának felismerése mellett törekedett azoknak lehető tompítására. A társadalmi osztályokat úgy kell elképzelnünk, mint bizonyos rétegződést, amely természetszerűleg adódik az emberek különbözőségéből azoknak történelmi múltja, hajlamaik, vagyoni viszonyaik stb. alapján. Természetesen az egyforma szinten lévők könnyebben megtalálják a megértést, mert érdekük is közös. Az osztálytagozódásnál tehát nagyon fontos tényező az érdek. A hivatásbeli összetartozásnak is támasza az érdekközösség. Ez a rétegződés magában véve nem tekinthető egészségtelennek, mert olyan tényezőkből adódik, amelyek egyes csoportokat mindig összefűznek. Csak az káros, ha ennek a rétegződésnek olyan túlzásai és kinövései vannak, amelyekből kifolyólag szakadékok állnak elő az egyes rétegek között.

Ezt a veszedelmet, az osztályok között mutatkozó ellentétet ismerte fel a szociálpolitika, így a szociálpolitikának mindig egyik fővonása maradt az osztályközi politika, vagyis az osztályok közötti kiegyenlítődésre való törekvés. Ez ma is a törekvése, mert mi történik akkor, ha az osztályok egymástól nagyon eltávolodnak, ha az osztályok között nagy szakadékok keletkeznek? Megszűnik a kölcsönös megértés, ami igen veszedelmes az állam szempontjából, mert nem érzik az egyedek, hogy valamennyien egy közös testnek a tagjai. Teljesen helyes irányban haladt az a felfogás, amely azt hirdette, hogy az osztályok közötti ellentétet nem szabad elmérgesíteni engedni és itt került a szociálpolitika ellentétbe a szociáldemokráciával. A szociálpolitika igyekezett az osztályok között lévő különbségeket tompítani, * az ellentéteket kiküszöbölni és – amint a nagynevű német szociálpolitikus, Wagner Adolf mondta – a szociálpolitika a jövedelmi egyenlőtlenségeknek a gyengítésére is törekszik. Ha nem is csupán ez a szociálpolitika törekvése, mégis a szociálpolitikai gondoskodás ebben az irányban is erősen dolgozott. Már csak az is nagy eredmény, hogy az osztályok közötti ellentétek tekintetében mérseklő és az osztályokat egymáshoz közelebb hozó irányt diktált. A szociálpolitikát egy mondattal jellemezni, vagy egy fogalommal jelezni egyébként hiú kísérlet, mert jellem-

zöje éppen az átfogó volta, sokoldalúsága, az életnek a maga valóságában és nem valami elvont kép alapján való elgondolása.

Láttuk, hogy a szociálpolitika egyrészt sokat átvett a szocializmus bírálatából, másrészt olyan erőt kapcsolt be a társadalmi világnézetbe, amely nélkül a társadalmi szemlélet és az állami tevékenység mindig hiányos marad. Ez az *erkölcsi* felfogás. A gazdasági liberalizmus tulajdonképpen tiszta gazdasági és racionalisztikus elgondolás. A szocializmus, legalább is régebbi alakjában, szintén erősen materialista és ugyancsak racionális elgondolás, habár sokszor nem egészen észszerű is az amit kíván. Ezzel szemben a szociálpolitika – és tulajdonképpen itt van az egész kérdésnek a súlypontja – az erkölcsi parancsnak a gazdasági életben való érvényesítését követeli. Éppen ezért sokszor összetévesztik a szociálpolitikát az egyszerű humanizmussal. Azt mondják, a szociálpolitika egyszerűen azt akarja, hogy humánus szellemmel hassuk át a gazdasági életet. Az ellen természetesen nem lehet kifogást tenni, hogy erre törekedjünk. Tisztán a humanizmus elvéből nem lehet a szociálpolitikát a maga egészében megérteni, mert ezen az általánosságán erősen túlemelkedett.

Egybevetve a szociálpolitikát a humanizmussal, azonnal rájövünk arra, hogy az előbbi – bár az utóbbi szempontját magában foglalja – annál tovább megy. A humanizmus – szorosabb értelemben véve, mint emberszeretet vagy felebaráti szeretet – azt parancsolja, hogy a bajba jutottnak segítsünk, tehát olyan valakin, aki súlyos helyzetben van. A szociálpolitika ezzel nem éri be. Lényegében ugyanis preventív, tehát a bajokat *megelőző* tevékenységet kíván. Nem várja be a bajokat, hanem megállapítja a bajokhoz vezető okokat és ezeket az okokat lehetőleg megszünteti. Ez a lényeges különbség nem az erkölcsi színvonal, hanem a gyakorlati megvalósítás szempontjából áll fenn.

A másik, ami a szociálpolitikát lényegileg megkülönbözteti az egyszerű humanizmustól, vagy egyszerű emberbarátságtól, hogy a szociálpolitika tervszerű, vagyis *intézményszerű orvoslást követel*. Nem éri be azzal, hogy egyszerűen a bajba jutott embereknek segít, hanem azokat az okokat kívánja megfelelő társadalmi berendezésekkel kiküszöbölni, melyek a bajok forrásai és a bajba jutottakon is intézményesen törekszik segíteni. Az erkölcsi parancsot mint naturalis obligatiót természetesen elismeri, de vele a legális obligatiót állítja szembe, mely utóbbit törvényes úton akarja érvényre juttatni.

A szociálpolitika tehát állami törvényeket követel a bajok megelőzésére, abból indulva ki, hogy azokat az okokat, amelyek mint a bajok forrásai, gyökerei mutatkoznak, ki kell küszöbölni. A szociálpolitikai intézkedések sorozata abban az irányban halad, hogy elhárítsanak azok az okok, amelyekből a tapasztalat szerint rossz eredmények állanak elő. Így a szociálpolitika annak helyébe, hogy valakinek erkölcsi igénye van valamire, tényleges jogigényeket állít. A munkásbiztosítás terén például jogigényt, perelhető igényt ad a munkásnak betegség, baleset esetére. Ez nagyon lényeges különbség az egyszerű humanizmussal szemben. Ezért természetesen az egésznek alapja az erkölcsi szempont marad, de törvényi alátámasztással kiegészítve. A szociálpolitika és az először Angliában kialakult keresztény szocializmus egymáshoz egészen közel állnak. A keresztény szocializmus azonban a vallás parancsára támaszkodik, míg a szociálpolitikának inkább világi a színe.

A szociálpolitika a gazdaságpolitika egyik ága, de azért egy egyetemes szempont, melynek át kell hatnia az egész gazdasági politikát. Hogyan illeszkedik bele a szociálpolitika a gazdaságpolitikába? A gazdaságpolitika a gazdasági élet különböző feladatai szerint tagolódik. Van hitelpolitika, közlekedéspolitiká, termelési politika stb. Az igazi

közlekedéspolitikát a közlekedés lehető tökéletesítésére, a hitelpolitika pedig a hitel lehető tökéletesítésére irányul. A szociálpolitika a tisztán tárgyi és gazdasági szempontok fölébe emelkedve, az emberi szempontot kívánja minden téren érvényesíteni. A termeléspolitika p. o. a legeredményesebb termelésre irányul, ezt akarja előmozdítani. A szociálpolitika elismeri, hogy nagyon fontos minél eredményesebben termelni, de ez nem az egyedüli, amit szem előtt kell tartani a termelés keresztülvitelénél, hanem arra is figyelemmel kell lenni, hogy a munkás emberi lényegének megfelelően illeszkedjék be a termelés folyamatába. Így a szociálpolitika az, amely a gazdaságpolitika minden ága mögött áll és mindig emlékezteti a különböző gazdasági ágakat, hogy ne felejtsek el, hogy bár a közlekedés, a termelés, vagy a hitel nagyon fontos, de nem emberi szenvedéseken és hullákon keresztül megvalósítva. Így lehet a szociálpolitikának a gazdaságpolitikában való helyét megtalálni.

A szociálpolitika mindenekelőtt a közgazdaságról való gondolkozás határozott szelleme: az az elgondolás, mely a gazdaságot az emberi értékek szempontjával kívánja összhangba hozni. Másik vonatkozásban az ez irányban való aktív állami, társadalmi cselekvést jelenti. Ez a gyakorlati szociálpolitika. A törvényhozásban, a rendeletekben érvényesül.

Egy harmadik értelme a szociálpolitikának, hogy minden ember szociálpolitikus lehet a maga egyéni cselekvéseiben. A legalacsonyabb rendűtől a legmagasabb rendűig megnyilvánulhat minden foglalkozásban a szociális érzékkel telített cselekvés. Szociálpolitikai lelkülettel telített emberek nélkül minden szociálpolitikai törvényhozás csak szociálpolitikai hüvely, amelynek igazi tartalma nincs. A tartalmat az adja meg, ki, hogyan kezeli a törvényeket és azok akik a törvényes rendelkezések végrehajtására vannak hivatva átérzik-e a szociálpolitika szellemét.

A szociálpolitika tartalma keletkezésénél fogva elsősorban a munkáspolitikát volt. Ez következik abból a korból, amelyben született. Abban a korban leginkább a munkásosztály szorult segítségre. A szociálpolitika körét tulajdonképpen a munkáspolitikát jelentette és mint ilyent három részre szokták osztani.

Az első a *törvényes munkásvédelem*. Ez autoritativ szociálpolitikának is nevezhető. Törvények alkotásával és azoknak megfelelő végrehajtásával foglalkozik. Az utóbbi t. i. a végrehajtása a rendelkezéseknek nagyon fontos, mert nagyon hamar fel kellett ismerni azt, hogy hiába hoznak törvényeket, ha nincs ellenőrzés, ha nem gondoskodnak arról, hogy az előírásokat be is tartsák. Különben minden papíron marad. Angliában 1833-ban felállították az iparfelügyelői intézményt. Jellemzi az akkori szociálpolitika szűkkörű voltát, hogy akkor ez volt a szociálpolitika szerve. Később jelentékenyen kibővült a szociálpolitika területe.

A szociálpolitika második ágazataként a munkások *önsegélyének* a rendezése alakult ki. Ennek alapja az volt, hogy a munkások számára is érdekképviselőt követelt a szociálpolitikai felfogás, látva azt a hátrányos helyzetet, melyben a munkás elszigeteltsége esetén van a munkaadóval szemben. Ezért a szociálpolitika, kivált bizonyos ága, a szakszervezeteknek is barátja volt. Ez úgynevezett liberális szociálpolitika, mely kevésbé az állam közvetlen beavatkozására, mint inkább a munkások megszervezésére épített, hogy ezzel javítsa helyzetüket. Anglia erős autoritativ szociálpolitika mellett a szociális liberalizmusnak is barátja volt. Németországban már Bismarck alatt az autoritativ szociálpolitika kerekedett felül. Innen indult ki az állami munkásbiztosítás, amely

később másfelé is nagyon erősen kiépült. Ma már mindenfelé lényeges ága a szociálpolitikának.

A szociálpolitikának harmadik köre a munkás jóléti tevékenység, amelyet *munkás-jóléti közigazgatásnak* is neveznek. Ez a rész a legkényesebb, mert ez kíván leginkább egész embert, nem pedig egyszerűen csak törvényt. Ez azt kívánja, hogy a gyárostól kezdve egészen a hatóságokig mindenki belátással legyen a munkásság iránt. Ha ez megvan, óriási dolgokat lehet csinálni, mert nem mindig nagy és költséges dolgokkal és berendezésekkel lehet a bajokon segíteni, hanem igen sokszor szeretettel és megértéssel. Máskor persze anyagi áldozatot is kell hozni. A munkás jóléti körbe tartozik például gondoskodás arról, hogy a gyárakban a munkásoknak bizonyos berendezések álljanak rendelkezésükre, amelyek azzal függnek össze, hogy a munkások sokáig vannak a gyárban. A gyárba járó asszony ne legyen kénytelen gyermekét otthon hagyni. Nem lehet a gyermeket mindig a szomszéd asszonyra bízni. Borzasztó dolgok történhetnek akkor, ha egy anyának el kell mennie a gyárba dolgozni és egyszerűen otthonyhagyja a kisgyermekét. A munkás jóléti közigazgatás körébe tartozik a szegénygondozás és a szegénysegélyezés is.

A szociálpolitikának mindig hajlama van arra, hogy az erkölcsi szempontothelyezze előtérbe és ezzel könnyen az a látszat keletkezik, mint hogyha a szociálpolitikának észszerű, tisztán a meggondolásból eredő okai nem volnának. Ez pedig nincsen így. Könnyen meggyőződhetünk arról, hogy a tiszta észszerű meggondolás is szociálpolitikát követel és a szociálpolitikának nemcsak az alsó osztályok az élvezői, hanem – közvetve – a felsők is.

Ennek igazolása nem nehéz. Ma már kezdik lassankint felismerni annak igazságát, hogy a nyomor nem marad hatás nélkül a környezetre. Hiába próbálnak p. 0. a felsőbb osztályokhoz tartozók külön lakásnegyedekben elhatárolva élni, vannak bizonyos betegségek, melyek tömegbetegségek, mint például a tüdővész, hastífusz stb., amelyek terjedésének nem lehet könnyen határt szabni. Kezdi belátni, hogy a védekezés a mai munkamegosztásos korban nagyon nehéz, mert hiszen nem csinálhatunk magunk számára mindent, hanem folyton érintkeznünk kell a külvilággal.

Van azután egy más ok is, amely jogászai szempontból érdekesebb az előbbinél és amelyet már régen kezdtek egyes szociálpolitikuskok felismerni. Belátták ugyanis, hogy óriási veszedelmet jelent a társadalomra és az államra nézve, ha egyes nagy tömegek olyan helyzetben vannak, hogy nincs mit veszíteniök. Ez a tudat ellentétbe állítja őket az állammal, az egész társadalommal és ezek a rétegek azután azt képzelik, hogy akármi történhet, ők csak nyerhetnek rajta. Nyilvánvaló az is, hogy az osztályellentétek legerősebb táplálója a nyomor, mely könnyen a társadalom és az állam ellenségévé teszi az alsó osztályokat, saját maguk, de a közösség rovására is. Ennek a veszedelmességét már a múlt század elején hangsúlyozták egyesek mondván: mi lesz akkor, ha ez a tömeg egyszer öntudatra ébred? Gróf Tisza István már teljesen átértette ezt akkor, amikor a munkásvédelmi törvényeket tárgyalták a 90-es években a képviselőházban. Nyíltan megmondotta, hogy nem szereti azokat a tömegeket, amelyeknek nincs mit veszíteniök, mert veszedelmesek az állam szempontjából. Mindenkinek éreznie kell, hogy ő állampolgár, az állam részese és tagja. Az olyan réteg, amely ezt nem érzi, kétségtelenül veszedelmes. Ezek az észszerű okok kezdtek abban az irányban hatni, hogy belátták, nem szabad arra az álláspontra helyezkedni, hogy akinek jó dolga van, nem törődik azzal, aki rossz viszonyok között él. Minél erősebben fejlődik a társadalom, annál szorosabbaknak kell

lenniök azoknak a szálaknak., amelyek az egyes embereket összefűzik. Rendkívül fontos., hogy mindenkiben meg legyen a közösség iránti érzet; mindenki érezze azt, hogy mindannyiunkra nézve jó, ha minél magasabb fokra emelik a gazdasági életet és mindannyiunk érdeke az, hogy egyik a másinak körülményeit is figyelembevegye. Ennek a meggondolásnak kell hatni a felsőbb osztályokra is és ha azok jobban fontolóra vették volna ezt az igazságot, akkor nem nézték volna eddig is könnyen azt, hogy mi történik a világban, hogy emberek élnek nem emberi színvonalon, hanem belátták volna, hogy ez rájuk nézve is veszedelmes.

Sajnos azt kell megállapítanunk, hogy ez a meggondolás sokáig csak nagyon kis fokban volt meg. Sokkal nagyobb gondot fordítottak arra, hogy felsorakoztassák azokat az ellenérveket, amelyekkel a szociálpolitikát vagy annak törekvéseit gondolták távoltarthatni. Ezek az érvek abban a korban nagyon tetszetősek voltak és nem is kopnak el egykönnyen.

Közöttük mindig első helyen állt az, hogy a szociálpolitika megakasztja a termelést, mert beleszól a gyáros elgondolásába, nemzetközi vonatkozásban lerontja a versenyképességet. Eltekintve attól, amit már a bevezetésben is mondtam, hogy t. i. a termelés önmagában nem cél, – fontos tényező egy nemzet életében, de túlbecsülni nem szabad – a gazdasági szempontok is ellentmondanak annak az érvelésnek, mely e címen ellenzi a szociálpolitikát.

A közgazdaságtan azt tanítja, hogy a termelésnek három tényezője van: föld, munka és tőke. Mindenki elismeri azt, hogy a termelési tényezőket józanul kell kihasználni, de csak a földre és a tőkére vonatkozóan. Vajjon a munkára nézve nem áll-e ugyanez? Józan kihasználása-e egy nemzet munkaerejének az, ha mérték nélkül kevés ellenértékért dolgoztatok embereket? Ebből magángazdaságilag származhat haszon, de nemzetgazdaságilag nem. Rablógazdálkodás ez az emberrel és az a nemzet, amely a maga termelési tényezőit nem, józanul használja ki, észszerűtlenül cselekszik. Mint közgazdának állandóan hangsúlyoznom kell hogy a gazdaság nem cél önmagában. A gazdaság nagy emberi és állami célok között áll, de ezekért van. Itt van például a honvédelem. Németországban már 1829-ben Horn tábornok ez alapon tört lándzsát a szociálpolitika mellett. Azt konstatálta, hogy a rajnai kerületekben a sorozási eredmények borzalmasak. Ez nem is volt csoda amellelt a dolgoztatási rendszer mellett, amelyben a gyermekeket már korán befogták a gyári munkába.

Gazdasági szempontból nem józan a nemzeti munkaerővel való rablógazdálkodás, de állami szempontból sem kárnélküli, sőt igazában nagyon káros. Tulajdonképpen a katonaságnak kellett volna érdeklődnie a szociálpolitika iránt, mert hiszen ütőképes hadsereget nyomorékokkal és elcsenevészedett emberekkel kiállítani nem lehet. Bármennyire technikai lesz is a háború, testileg felkészült emberek kellenek hozzá.

De áll-e az, hogy a szociálpolitika kerékkötője a gazdasági fejlődésnek? Vajjon a szociálpolitikailag legnyomorultabb és legelmaradottabb országok a legversenyképesebbek-e? A tapasztalat ennek határozottan ellentmond. Szociálpolitikai téren Anglia az egyik úttörő volt. Ez természetes is, mert leelőször ott volt nagy kapitalizmus és ott hódított tért az a belátás is, hogy az az állapot nem tartható tovább, melyben az állam nem törődik a tisztán üzleti alapon felépülő munkaviszonnyal. Anglia versenyképességét ez egyáltalában nem gátolta. Ezt nem is nehéz megmagyarázni. A nyomorult, alacsony színvonalon lévő ember nem tud annyit teljesíteni, mint egy emberi színvonalon lévő munkás. Nem véletlen, hogy az ipar és technika fejlődésével kezdett erősen érvénye-

sülni a szociálpolitika. Ha a napszámosoknál nem is érzi a gyáros annak fontosságát, hogy emberi szinten legyen, a szakmunkásnál, a tanult munkásnál annál inkább. Egyszerű logika nyilvánul meg ebben t. i. az, hogy a magasabb munka magasabb szinten való emelkedést is kíván.

A szociálpolitika fontosságát ma már a vállalkozók is átérzik. Oly követelések, melyek még egy két évtized előtt is a leghevesebb ellenzést váltották ki, ma már megvalósultak, vagy legalább is közel vannak megvalósulásukhoz. Ilyen p. o. a munkaidő rövidítése. Régebben a leghevesebben érveltek ellene, ma pedig minden civilizált államban törvények vannak, melyek szabályozzák. Így van ez több más munkásvédelmi vonatkozásban is.

A szociálpolitika magas erkölcsi szinten álló gondolatvilág, amely a társadalmi ellentétek enyhítésével és a köz szempontjának érvényesítésével kívánja a fennálló gazdasági renden belül e feszültségeket megszüntetni és az emberi közösségnek lényegét jobban kidomborítani. A gazdasági élet fejlődésére vetett pillantásból eredő gondolatok főképpen abban csúcsosodnak ki, hogy minél eredményesebb az emberi munka, minél eredményesebb és bőségesebb a termelés, annál inkább kell gondoskodni arról, hogy bizonyos életszinten élő emberek legyenek. Már gróf Széchenyi István megmondta nálunk, mennyire szükséges a belső fogyasztóképesség emelése. Ez nagyszerű összhangban van a szociálpolitikai felfogással. E felfogás lényege ugyanis az emberek minél szélesebb rétegeinek igazán emberi szinten való megélhetést biztosítani és ez alapon az emberek békés együttműködését megalapozni. Oly állapot elérése a szociálpolitika célja, melyben mindenki érzi, hogy a nemzeti közösség tagja és hogy nemcsak ő van a közösségért, hanem a közösség az ő támasza is. Így a szociálpolitika az igazi nemzeti közösség alapvetője lesz.